ڕەنگدانەوەی عیرفان لە شیعرە کوردییەکانی صافی هیرانی - دا

پ. د. ئاراس محەمەد ساڵح
(زانکۆی سلێمانی- کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان)

پێشەکی: عیرفان و سۆفیگەری ڕەنگدانەوەی زۆری هەبووە لە ناو شیعر و ئەدەبیاتی کوردیدا، بەهۆی ئەوەی هەر لە کۆنەوە شاعیرانی کورد کە دەرچووی خوێندنگە ئایینییەکان بوون و زۆریان مورید و شوێنکەوتووی تەریقەتە سۆفیگەرییەکان بوون، جیهانی سۆفیگەری و ڕەمز و کولتووری تەسەوف کەرەستەی ئەدەبی زۆر لە خۆدەگرێت، هەموو ئەمانەش بوونەتە هۆی ئەوەی کە شیعری عیرفانی بەشێکی زۆری دیوانی شاعیرەکان داگیر بکات.

صافی هیرانی وەک زانایەکی ئایینییە، پەروەردەی نێو تەکیە و مزگەوتی بنەماڵەکەیان، هەرزوو کەوتووەتە ناو جیهانی سۆفیگەری و لەناو زیکر و کۆڕی گەرمی دەروێشانی (تەریقەتی قادری)دا گەشەی کردووە، ئەو پەروەردە ئایینی و سۆفیگەرییە دواتر ڕەنگدانەوەی زۆری لەسەر کەسایەتی و لەناو شیعرەکانیدا هەبووە.

سۆفیگەری و بێگەردی و گیان و دەروون و موناجات لەگەڵ خوای گەورەدا و توانەوە لەناو عەشقی حەقیقی و ڕاکردن لە جیهانی جەنجاڵ و پڕ کێشە و ماندووبوونی گیانەوە بۆ جیهانی پاک و بێگەرد و ئارامی گیان و دڵ، هەموو ئەمانە ئامادەیی تەواویان لەناو شیعرەکانی صافی هیرانیدا هەیە.

سۆفیگەری وەک قوتابخانەیەکی ڕۆحی و عیرفانی،

ڕەگوڕیشەی دێرینی لە ناو ڕەوشی ئایینداری کوردستاندا هەیە، بەهۆی ئەوەی شاعیرانی کلاسیکی کوردیش دەرچووی مزگەوت و قوتابخانە ئایینییەکان بوون و زۆرێکیان پەیوەست و کاریگەربوون بە ڕێبازە سۆفیگەرییەکان، هەموو ئەمانە وایان کردووە کە ڕەوش و سرووت و زمانی عیرفانی ئەو ڕێبازانە ڕەنگدانەوەی زۆری لەناو شیعر و ئەندێشە و بیرکردنەوەیاندا هەبێت (١).

هەر لە کۆنەوە شاعیرانی وەک مەلای جزیری و ئەحمەدی خانی و خانای قوبادی و زۆری تر، لە شاعیرە گەورەکان کاریگەربوون بەو ڕێبازە سۆفیگەریانە و زاراوە و چەمکەکانی سۆفیگەری بە ڕوونی ڕەنگدانەوەی لە ناو بەرهەم و دیوانە شیعرییەکانیاندا هەبووە، لە سەردەمی دوای ئەوانیشدا، شاعیرانی وەک مەحوی و مەولەوی گەیشتوونەتە لووتکەی شیعری عیرفانی و تەواو تێکەڵاوی ئەو جیهانە عیرفانییە بوون (٢).

شاعیری بەهرەمەند صافی هیرانی پەروەردەی بنەماڵەیەکی ئایینپەروەر و زانستی و پابەندی ڕێبازی سۆفیگەری تەریقەتی قادری وەک شێخێکی ئەو ڕێبازە سۆفیگەرییە کەوتووەتە ژێر کاریگەری ئەدەبیاتی شیعری عیرفانی و لەناو جیهانە ڕۆحییەکەی شیعری سۆفیگەریدا ئەفراندنی کردووە، شاعیر تەمەنی سێ ساڵ بووە کە باوکی کۆچی دوایی کردووە، لە دوای مردنی باوکی وەک ڕابەرێکی تەریقەتی قادری بووەتە جێنشینی و تەکیەی بەڕێوەبردووە، لەوە بەدواوە شیعری داناوە و نازناوی (صافی) بۆ خۆی هەڵبژاردووە، ئەم وشەیە بە مانای دڵپاکی و خاوێنی بیروباوەڕ هاتووە، بێگومان وەک زاراوە پێوەندی بە سۆفیزمەوە هەیە (٣).

صافی هیرانی پەروەردەی ناو تەکیە و مزگەوت و کۆڕی دەروێشان بووە، ئەدەبیات و زاراوەی

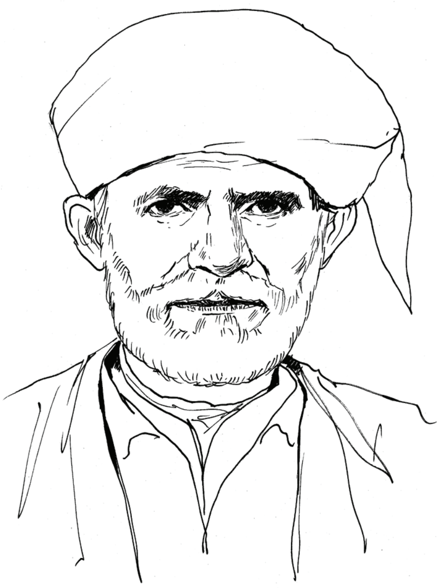

صافی هیرانی

سۆفیگەری ڕەنگدانەوەی زۆری لەناو شیعرەکانیدا هەیە، هەرئەمەش سیمای شیعری سۆفیگەری لەناو شیعرەکانیدا زیاتر کردووە، ناوهێنانی شێخانی تەریقەتی وەک شێخی گەیلانی و بازی ئەشهەب و زۆرێکی تر لە ڕابەرانی ڕێبازە سۆفیگەرییەکان، لە دێڕە شیعرێکدا دەڵێت:

ئومێدی زۆر هەیە صافی نەجاتی بێ لە غەم چونکە
دەلیل مەولا و ئەحمەد یاوەر و یاری بازی گەیلانە (٤).

هەروەها لە دێڕە شیعرێکی تردا دەڵێت:

ئەگەر صافی مەرامت هاتنەوەی یارە بڵێ دائیم
مەدەد یا مصطەفای شامی، دەخیل یا شاهی بەغدایی (٥).

هەروەها ناوهێنانی مەی و مەیخانە و مەستی و سەرخۆشی و پیاڵە و جامی شەراب، یەکێکی ترە لە سیما هەرە دیارەکانی شیعری سۆفیگەری،

ئەم سیمایەش ڕەنگدانەوەی زۆری لەناو شیعرەکانی (صافی)دا هەیە، لە چامەیەکیدا ئەم خەسڵەتەی بە چڕوپڕی باس کردووە و دەڵێت:

دڵ لەبەر دەردی فیراقی یارە مەیلی مەی دەکا
گوێی لە دەنگی ساز و عود و بەزمی نای و نەی دەکا
سەردەمێ مەست و خومارە خادیمی مەیخانەیە
وەقتی تەسبیحی لەدەستە صۆفیە حەی حەی دەکا
ڕۆژی وایە هەر بە کەیف و پێکەنین و خەندەیە
بەعضە جار مەجنوونە دائیم گریە بۆ لەیلەی دەکا
بەعضە جاران (عالم و عامل و عابد) خۆیەتی
وەقتی جەهل و فیسقی زۆرە عالەمی لۆمەی دەکا
(٦).

زاراوەکانی: (فیراق، مەی، مەست، خومار، خادیم، مەیخانە، تەسبیح، صۆفی، حەی حەی، عالم، عامل، عابد) ئەو زاراوانەن کە عاریفە سۆفییەکان لەناو زیکر و شیعر و ئەدەبیاتی خۆیان زۆر بەکاریان هێناون، (صافی)ش وەک یەکێک لە عاریفەکانی ڕیگەی عیرفان ئەم زاراوانەی زۆر لەناو شیعرەکانیدا دووبارەکردووەتەوە (٧).

لێکۆڵەرێکی وەک د. مارف خەزنەدار پێی وایە صافی وەک جەلالەددینی ڕۆمی و مەلای جزیری و مەحوی نەچووەتە ناو چوارچێوەی سۆفیزم، بەڵکوو لە وەسف و پێناسین و لێکدانەوە و بەکارهێنانی زاراوەی سۆفیزم سەرکەوتوو بووە (٨).

یەکێکی تر لە خەسڵەتەکانی شیعری عیرفانی ئەوەیە کە عاریفەکان لەناو بەرهەمەکانیاندا، زۆر ئاماژە بە ئایەت و فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) دەکەن بەتایبەتی ئەو ئایەتانەی کە ئاماژەی عەشقی حەقیقی و ڕەهەندی ڕۆحی تێدایە، ئەم خەسڵەتەش لای صافی هیرانی بە ڕوونی هەیە، بۆ نموونە:

ڕۆح مەستە لە ڕاحی تۆ لە نێو عالەمی ئەرواح
باطین لە (بلی) دایەو و ظاهر لە (نعم)دا (٩).

واتە: ئەی خودای گەورە ڕۆحی من بە تەجەللای تۆوە مەست و ئارامە کە لە ڕۆژی پەیماندانـدا تۆ فەرمووت: (الست بربکم قالوا بلی...) (١٠) ئەو ڕۆژە بە دیدارت شادبووین و لەو کاتەوە من بە گیانم مەست و ئارامم.

لە شیعرێکی تردا دەڵێت:

ئاسمان حەسرەت لە بۆ ئەرضی دەکێشێ دائیما
چونکی بورجی ڕۆژ و مەهـ چاکی گریانی تۆوە
سیڕی (سبحان الذي اسرى...) (١١) نیشانەی شاهییەت
طرەیی خەتمی ڕیسالەت خەتمی فەرمانی تۆوە (١٢).

ئەم دوو دێرە شیعرەی صافی جوانترین شیعرە کە بۆ گەورەیی و خۆشەویستی پێغەمبەر (د.ح) وتراوە، شاعیر دەڵێت: ئەی پێغەمبەر (د.خ) ئاسمان ئاخ و حەسرەت هەڵدەکێشێ و ئیرەیی بە زەوی دەبات کە خوای گەورە تۆی لە زەوی و لەسەر زەوی هێناوەتە بوون و ئەو شەرەفە بە زەوی بڕاوە کە تۆ بەسەریدا هاتوچۆ دەکەی، بەرزبوونەوە و شەوڕەویت بۆ لای پەروەردگار لە شەوی میعراجدا بەڵگەی گەورەیی تۆیە، هەروەها کۆتایی هاتنی پەیامی ئاسمانی بە پەیامی تۆ، یەکێکی ترە لە نیشانەکانی گەورەیی تۆ ئەی پێغەمبەر (د.خ).

صافی لە دێڕە شیعرێکیدا خۆی بە ئەهلی تەکێ و خانەقا داناوە و دەڵێت:

لەبەر مەیلی مەیی عیشقی تووە یاری وەفادارم
لە تەکیە و خانەقا دەرچووم خەریکی دەیر و زیننارم (١٣).

شاعیر ڕووی لە مەعشووقەکەی دەکات و بە وەفادار وەسفی کردووە و دەڵێت: لەبەر مەستییە، لە پێناوی عەشقی تۆدا وازم لە تەکێ و خانەقا هێناوە کە جێگەی زیکری عارفانن، لە دین وەرگەڕاوم بوومەتە مەسیحی ڕووم کردووەتە دەیر

و لەبەرکردنی زیننـاری مەسـیحییەکان، واتـە لـە حاڵەتـی ئاسایی دەرچووم و ڕووم کردووەتـە حـاڵ و مەسـلەک و دەمەوێـت پلەکانـی عیرفـان ببـڕم.

خواناسی و توانەوە لە عەشقی خواییدا

ئـەم شـاعیرە عـارف و خواناسـە ئەوەنـدە تێکـەڵاوی خۆشەویسـتی خـوا بـووە، لەنـاو ئـەو دەریـای خۆشەویسـتییەدا تـەواو تواوەتـەوە و خـۆی لـە یـاد کـردووە، شـاعیر دەریایـی سـۆز و میهرەبانـی خـوای بـە چـاوی سـەر بینیـوە و بەلایـەوە وابـووە کـە میهرەبانـی خـوا ئەوەنـدە زۆر و بەرفراوانـە، ئەگـەر تەنیـا لاپەڕەیەکـی ئـەو میهرەبانییـەی خـوا بـۆ مرۆڤایەتـی لـە دنیـادا دەربکەوێـت، ئیتـر کـە سـوجدە بـۆ خـوا نابـات و هەموویـان بەهـۆی دەریایـی لێبـوردن و ڕەحمـی خـواوە چاوەڕێـی بەهەشـت و لێبوردنـی خـوا دەکـەن و دەڵێـت:

ئەوەنـدەم (عجـز) و شـادی و وەصـڵ و هیجـران دیـوە ئـەی یـاران

لـە ڕۆژی حەشـردا ئەصـلا نـە حاجـەت جەننـەت و نـارم

لـە صەفحـەی عیشـقەوە گـەر (سـڕ)ی ڕەحمـت بێتـە نێـو عالـەم

هەتـا مەحشـەرم چ کـەس سـەجدێیەکی نابـا شـاهی غەفـارم

لـە جیلوەی نەفـی ئیثپاتـی تـۆ وەک صافـی بـە ڕۆژ و شـەو

دەمـێ بـێ هـۆش و سەرمەسـتم، دەمـێ بێـدار و هۆشیارم (١٤).

شـاعیر خـوای گـەورە وەک کەسـێکی بـە سـۆز و میهرەبـان و خاوەنـی ڕەحمـی زۆر دەبینـێ، هەربۆیـە نـزا و سرپـەی لەگەڵـدا دەکات و دەڵێـت: ئـەی خوایـە بەهـۆی خۆشەویسـتی تـۆوە لـە دنیادا هەسـتم بەخۆشـی زۆر کـردووە و لـە قیامەتـدا پێویسـتم بـە بەهەشـت نییـە، هەروەهـا بەهـۆی نالەبارییەکانـی دنیـا و دووری خۆشەویسـتەوە هـەر لـە دنیـادا ئەوەنـدەم ناخۆشـی بینیـوە، پێویسـتم بـە چوونـە دۆزەخ نییـە.

نهێنـی (سـڕ)ی میهرەبانـی خـوا کـەس لێـی تێنـاگات و پـەی پێنابـات، هەربۆیـە خـوای گـەورە ئاشـکرای نەکـردووە هەتـا بەندەکانـی بێبـاک نەبـن لـە سـوجدە بـردن و پاڕانـەوەی بـەردەوام، خوایـەک کـە (غەفـار) بێـت، ئیتـر چ باکـم هەبێـت و لێـم خـۆش دەبێـت.

بەهـۆی تیشـک و ڕووناکـی تـۆوە ئـەی خوایـە کـە عاریفـەکان هەنـدێ کات هەسـت بـە بینینـت دەکـەن و هەنـدێ جـار لـە بینینـی نـووری تـۆوە دوورن، وەک حەزرەتـی مووسـا لـە کێـوی (طـور) لـە هۆشـی خـۆی چـوو، پاشـان بێداربـووەوە، منیـش وام لێهاتـووە، هەنـدێ کات بەهـۆی تەجەلـلای نـووری تـۆوە بێهۆشـم و هەنـدێ جـار بێـدارم.

نـوور و خۆشەویسـتی خوایـی بـە دوو ڕێگـە دەکەونـە دڵ و دەروونـی سـۆفییەکانەوە، یـان ئەوەتـە ڕاسـتەوخۆ ئـەو نـوورە دەڕژێتـە دەروونەوە و هەمـوو تەمومژێـک دەڕەوێنێتـەوە، یـان لـە ڕێگـەی خوازراوەوە دەبێـت، جـا ئـەوەی گیرۆدەی عەشـقی مەجـازی بێـت و سـنووری خـوا نەبەزێنـێ و بیـر لـە کانگـەی ئـەو جوانییـە بکاتـەوە کـە پابەنـدی بـووە، ئەوسـا تێـدەگات کـە دولبـەری مەجـازی هێنـدە جـوان بێـت، دەبێـت دولبـەری هەقیقـی چەنـدە جـوان بێـت کـە کانگـەی جوانییـە و ئیـدی بـەرەو عەشـقی هەقیقـی دەڕوات، مەولانای ڕۆمـی وتوویەتـی: عەشـق بەهـەر شـێوەیەک بێـت بـەرەو خـوای بـە تـوان دەگەڕێتـەوە (١٥).

شـاعیری کلاسـیکی کـوردی مـەلا پەرێشـان

عەشق و خۆشەویستی خۆی بۆ خوای گەورە دەردەبڕێت و دەڵێت:

چ حاجەت وەک (خولد) حوور و قوصوورەن
من خودپەرس نیم دۆسم مەنظورەن
زاهید تۆ و حوور و بەهەشتی بەرین
من و خاک کۆی دڵڕوبای دێرین (١٦).

ئەم شاعیرە عارفە هەستی خۆشەویستی خۆی بۆ خوای گەورە دەردەبڕێت و دەڵێت من کە خواپەرستی دەکەم بۆ حۆری و پاداشتی بەهەشت نییە، بەڵکوو من چاوم لە خۆشەویستەکەمە کە خوای گەورەیە و تەنیا ئەوم مەبەستە، بەهەشتی بەرین و حۆری بۆ ئەو زاهیدانەی کە خواپەرستی بۆ ئەو مەبەستە دەکەن.

کەنارگیری و زوهد و دوورە دنیایی

عاریفەکان دنیا بە شوێنی گوناهکردن دەزانن و هەموو کات بە چاوێکی تەڵخەوە سەیری دنیا دەکەن، چونکە خۆشەویستی دنیا و ئارەزووەکانی دەروون و خواستەکانی دڵ هەرگیز تێر نابن و بەردەوام داوای زیاتر دەکەن، هەر ئەمەش لە دیدگەی عاریفەکانەوە سەرچاوەی گوناح و تاوان و دوورکەوتنەوەیە لە خوا، ڕاکردن لە هەوای دەروون، خواستەکانی دڵ نزیک بوونەوەیە لە خوا، (صافی هیرانی)ش وەک عارفێکی ڕێگەی حەقیقەت بەو چاوەوە سەیری دنیای کردووە و لە شیعرێکدا دەڵێت:

پێی دەڵێم ئەی دڵ وەرە ئێرانی یا تورانی بە
ئەو لە بەینی هەردوو جێگا ڕوو لە دەشتی ڕەی دەکا
دڵ نازانم شێتە یا سەرخۆشە یا دێوانەیە
یا ئیلاهی ئیشی وا عەکسی بە من تاکەی دەکا
دوور لە یارە دڵ لە بۆیێ بێ ثەباتە صافیا
تاکو لەم سەگ مەرگە دابێ ئیختیاری وەی دەکا (١٧).

صافی سکاڵا لە دەست دڵی خۆی دەکات کە داوای ئێران و توران و دەشتی ڕەی لێ دەکات، واتە داوای باوەشکردن بە دنیادا و پشتکردنە دنیای عیرفان و خواناسی لێ کردووە، هەربۆیە دڵی خۆی بە شێت و دێوانە و مەست و سەرخۆش ناودەبات، بۆیە کاری پێچەوانەی ڕێگەی حەقیقەتی پێ دەکات، هۆی ئەمەش ئەوەیە کە دڵ بێ ئاگایە لە خوا و ڕاوەستاوی نییە، لەبەر ئەوە تووشی هەڵپە و ڕاڕایی و ناجێگیری بووە، شاعیر دەڵێت هەتا لەم (سەگ مەرگ)دا واتە: هەتا لەم دنیایەدا بێت کە جێگەی خراپەکاری و ژیانی (سەگانە)، هەر بەو جۆرە دەمێنێتەوە و تەنیا چارەسەر ئەوەیە بۆ ژیانی جاویدانی قیامەت بگەڕێتەوە.

شاعیر لە چامەیەکی تردا وەک کەسێکی عارف و خواناس سکاڵا لە دەست کات و سەردەمی کەچ ڕەفتار دەکات و دوورکەوتنەوە لەم دۆخەو دوورەپەرێزی بە ڕێگەی ڕزگاری دەزانێت و دەڵێت:

دووبارە چەرخی کەچ ڕەفتار بە کینەی من هەستاوە
چ سووچی من نیە وا خووی بەدی لەسەرماوە
تەسەللی عاشقان چۆن دێ لە دەورانی فەلەک (هیهات)
کە ئەم ئاشوویە ئێستەکێش لە بەینا صوڵحی نەکراوە
بینابیم کەم بووە یا ڕۆژی هیجرانە تارییە یاران
سیایی طالعی عوشاقە یا زوڵفی پەشێواوە

هەتا دەگاتە:

لەلایێکی جەفای یار و لە جایێکی بەڵای ئەغیار
(تجنب) لازمە (صافی) چ لەملاوە چ لەولاوە (١٨).

یەکێک لە تایبەتمەندی عاریفەکان ئەوەیە کە هەموو کات دنیا بە جێگەی شەڕ و خراپەکاری دەبینن، هەروەها خەڵکی بە گشتی ئەوانەی لە جیهانی صۆفیگەری دوورن، عیرفان بە خراپەکار سەیر دەکەن، لە جیهانێکی وەهادا خۆیان بە غەریب و نامۆ دێتە پێش چاو و

لای ئـەوان وایـە کـە خەڵکـی لـە زمانـی حاڵیـان تـێ نـاگات، ئـەو جیهانـە ڕۆحـی و عیرفانییـەی کـە عارفەکانـی تێدایـە، چێژێکـی خۆشـی تێدایـە هەتـا ئاسـتی مەسـتبوون و خـۆ لـە یـاد کـردن، بەلایانـەوە سـەیرە کـە هەمـوو خەڵکـی نابنـە سـالیکی ڕێگـەی حەقیقەتـی ئـەوان، هـەر ئـەوە هەمـوو کات سـکاڵا لـە بەدکـرداری خەڵکـی و تاریکـی دنیـا دەکـەن.

صافی لـە کۆتایـی کۆپلـە شـیعرێکیدا ئامـاژە بـەوە دەکات بـە هـۆی بێـزاری و گریـان و زاری زۆریـەوە، هەمـوو خەڵکـی لێـی بێـزار بـوون و چارەسـەری تەنیا ئەوەیـە کاروبـاری بداتـە دەست خـوای گـەورە و تەنیا ڕووی لـەو بێـت و دەڵێـت:

عالەمت بێزارە لێ (صافیا) لەبەر زاری بەسە

مەقصـەدت (تفویض) بکـەو بۆ خالقی پـەروەردار

(١٩).

وشـەی (تفویض) دانەپـاڵ خـودا، یـان گێڕانەوەی بۆ لای خـوا، شـتێکە کـە مرۆڤ توانایـی لێکدانـەوە و تێگەیشـتن و چارەسـەرکردنی نییـە و لێکدانـەوە و چارەسـەری دەگێڕنـەوە بـۆ لای خـوا، صافـی گیـرۆدەی دەسـتی دنیایـە، کـە نـە خـۆی توانایـی لێکدانـەوەی هەیـە و نەکەسـێک دەتوانێـت لـە زمانـی تـێ بـگات و بـۆی چارەسـەر بـکات، باشـتر وایـە ڕادەسـتی خـوای بـکات.

خولیایی گەڕانەوە بۆ ژیانی ئەبەدی

لای عارفـەکان دنیـا شـوێنی ئـازار و دەردەسـەری و کوێرەوەرییـە، نـەک شـوێنی ئارامـی حەوانـەوە، چونکـە لـە دنیـادا مرۆڤایەتـی لـە دوو حاڵـەت بەدەر نییـە، یـان بـێ ئاگایـە لـە خـوا و تێکـەڵاوی دنیـای فانـی بـووە، ئەمـەش هەمـووی لای عارفەکان تاریکییـە، یـان ئەوەتـە تێکـەڵاوی عەشـقی حەقیقـی بـوون و سـووتاون لـە پێنـاوی ئـەو عەشـقەدا و بوونەتـە زوخـاڵ، ئـەوەش هـەر ئـازار و سـووتان و ناخۆشـییە، وەک دەڵێـت:

بـە کینـەی مـن دووبـارە چەرخـی کـەچ وا کەچمـەداری کـرد

منـی بـێ طالیعیش بـەو نەوعـە گـەر دەوران نەکـەم چبکـەم

بەبـێ یـارم حەیـات تەڵـخ و ئەجـەل شـیرینە ئێسـتێکە

لـە عیـدا گـەر ڕوحـی شـیرینی خـۆم قوربـان نەکـەم چبکـەم

ئەگـەر دەرمـان نـەکا بیمـاری بـێ دڵ بـێ وەفـا یـارم

لـە دەردی بـێ دەوا گـەر چاوەڕێـی لوقمـان نەکـەم چبکـەم

وەکـو یووسـف لـە زیندانـی غەمـا حەبسـی عەزیزێکـم

لەبـۆ (تسـکین)ی جـارێ ڕوو لـەلای کەنعـان نەکـەم چبکـەم

طبیـب نێـت و دەوای دەردم نـەدا چـارم نیـە صافـی

بـە مـردن گـەر عیلاجـی دەردی بـێ دەرمـان نەکـەم چبکـەم (٢٠).

شـاعیر ئەوەنـدە لـە ژیانـی دنیـا و بێبەختـی خـۆی بێـزارە، هاتنـی ئەجـەل و مەرگـی خـۆی بـە شـیرین و قۆناغـی ڕزگاربـوون ناودەبـات، چونکـە دەردەکـەی ئەوەنـدە سـەختە پێویسـتی هاتنـی لوقمانـی حەکیمـە هەتـا چارەسـەری بـکات، ئـەو دنیایـە بـە زیندانەکـەی یووسـف ناودەبـات و لـە دنیـادا گیـرۆدەی حوکمـە نابەجێکانـی عەزیـزی میسـر بـووە، وڵاتـی میسـر (کنعـان) کـە هێمایـە بـۆ عەشـقی مەجـازی یووسـف و زولێخـا، شـاعیر حـەز دەکات ڕوو بکاتـە ئـەو وڵاتـە و دەرسـی عیشـق بخوێنـێ و ئارامـی دڵ لەوێیـە، ئەگەرنـا

تەنیـا چارەسـەری ئەوەیـە مـردن هەڵبژێرێـت و بگەڕێتـەوە بـۆ ژیانـی حەقیقـی دوور لـە هەمـوو ئـازار و ناخۆشـییەک.

هـەر لـەم بارەیـەوە شـاعیری عـارف و خوانـاس حەزرەتـی مەحـوی فەرموویەتـی:

بەجێماوم لە یاران، نا بەجێماوم، ئەجەل زووبە
بە مـردن لـەم قوصـوری ژینـە ئیسـتیعفا نەکـەم چبکـەم؟ (٢١).

مەحـوی سـکاڵای دڵـی خـۆی دەکات کـە لـە کاروانـی عارفـەکان بەجـێ مـاوە، ئـەوان هەموویـان گەڕانـەوە و گەیشـتن بـە ژیانـی حەقیقـی خۆیـان، تەنیـا مـن لـەو کاروانـەدا بەجـێ مـاوم و مـردن منـی بـە شـایانی گەڕانـەوە نەزانـی، هەربۆیـە داوا دەکا ئەجـەل زوو بێتـو لـەم ژیانـە ناتـەواو دوور لـە ئارامـی دەروون و دڵـە ڕزگاری بـکات، چونکـە مـردن تەنیـا چارەسـەری دەردی عـارف و خواناسـەکانە.

کۆتایی:

دوای ئـەم توێژینەوەیـە، توێـژەران گەیشـتنە ئـەو ئەنجامـەی کـە (صافـی)ی شـاعیر عارفێکـی خوانـاس بـووە و زۆرێـک لـە شـیعرەکانی کەوتوونەتـە ژێـر کاریگـەری ئـەو پـەروەردە خواناسـی و عیرفانییـەی کـە شـاعیری تێـدا پـەروەردە بـووە (٢٢)، چ لـە ڕووی زمـان و زاراوەوە، چ لـە ڕووی هەسـتی دەروونـی و لایەنـی کوڵـی دڵییـەوە.

هەروەهـا شـاعیر تـەواو لەنـاو عەشـقی حەقیقـی و عیرفانیـدا تواوەتـەوە، ئـەو عەشـقەی کـە مـرۆڤ جیهانـی مـاددی لـە یـاد دەکات و لـە هەمـوو هەسـتەکانی خـۆی دادەبڕێـت، تەنیـا ئـاگای لـە خـوای گەورەیـە و لەنـاو خۆشەویسـتی خـوادا تواوەتـەوە و خـۆی لـە بیرکـردووە.

شـاعیر زۆر لـە ژیانی دنیـا و خراپـەکاری مرۆڤـەکان بێـزار بـووە، هەربۆیـە حـەز دەکات لـەو جیهانـە ناشـیرین و پـڕ لـە گوناهـە دابڕێـت و لـە گۆشـەی تەکـێ و خانەقاکانـدا خـۆی پەنـا بـدات، تەنیـا سـەرقاڵی خواناسـی و نـزا و موناجـات بێـت، هەتـا بەدووربێـت لـە ژیانی کاتیـی دنیـای پـڕ لـە تـاوان و گوناهـکاری.

ئـەو ژیانـی وابینیـوە بەهـۆی دنیـای کـەچ ڕەفتـارەوە کـە هـەر ڕۆژەی بـە کەیفـی کەسـێکە و هیـچ کاتێـک بـە خواسـتی عارفـەکان نەگـەڕاوە، شاعیر گەیشـتووەتە ئـەو بڕوایـەی کـە کـەس چاری دەردی نـاکات، تەنانـەت لوقمانـی حەکیمیـش توانایی دۆزینـەوە دەردەکـەی نییـە، هەربۆیـە داوا دەکات ئەجەلـی شـیرین بێـت بـە مـردن لـەم ژیانـە ناتـەواوە پـڕ لـە کوێرەوەرییـە ڕزگاری بـکات و بگەڕێتـەوە بـۆ ژیانـی حەقیقـی و دیـداری خۆشەویسـتان.

پەراوێزەکان:

١- بڕوانـە: د. عیزەدیـن مسـتەفا ڕەسـووڵ، ئەحمـەدی خانـی (١٦٥٠-١٧٠٧) شـاعیر و بیرمەند و فەیلەسـووف و سـۆفی، چاپی یەکەم، ٢٠٠٨سلێمانی، ل٣٥٨ بـەدواوە، هەروەهـا: د. عیزەدیـن مسـتەفا ڕەسـووڵ، سـۆفیزم لـە شـیعری کوردیـدا، گۆڤـاری ڕۆشـنبیری نـوێ، ژمـارە (١٠٧)، ئەیلوولـی ١٩٨٥، ل٥٢-٦١.

٢- بڕوانە: د. ئیبراهیـم ئەحمـەد شـوان، سـۆفیگەری شیعری ئایینی و سۆفیگەری لە شیعرە کوردییەکانی مەحـوی دا، چاپـی دووەم، ٢٠٠١ هەولێـر، ل٣٢٣ بـەدواوە.

٣- د. مـارف خەزنـەدار، مێـژووی ئەدەبـی کـوردی، چاپـی یەکـەم، ٢٠٠٥، دەزگای ئـاراس- هەولێر، ب٥ل٣٢٥-٣٢٦، هەروەهـا بڕوانـە: صافی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ئامادەکردنـی:

محەمـەدی مـەلا مسـتەفا هیرانی، چاپـی دووەم ٢٠١٥ هەولێـر، ل٩٥ بـەدواوە.
٤- صافـی هیرانی، دیوانی صافـی هیرانی، ل٩٥.
٥- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل٣٠١.
٦- سـافی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٧٨-١٧٩.
٧- بـۆ زانیـاری زیاتـر لەبـارەی زاراوەکانـی سـۆفیگەری و عیرفانـەوە سـەیری فەرهەنگـی پیـران لـە دانانـی د. بوشـرا کەسـنەزانی و د.صەبـاح بەرزنجـی بکـە.
٨- بڕوانـە: د. مـارف خەزنـەدار، مێـژووی ئەدەبـی کـوردی، ب٥ل٣٢٩
٩- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٦٠.
١٠- سورة الأعراف، الآية: ١٧٢.
١١- سورة الإسراء، الآية:١.
١٢- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل٢٧٣-٢٧٤.
١٣- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٩٤.
١٤- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٩٦-١٩٧.
١٥- د.ابراهیـم احمـد شـوان، شـیعری سـۆفیانە لـە ئەدەبی کۆنـی کوردیدا، چاپـی یەکـەم، ٢٠٢١، نووسـینگەی تەفسـیر، هەولێـر، ل٢٢.
١٦ مـەلا پەرێشـان، دیوانـی مـەلا پەرێشـان، ل٦٦-٦٧.
١٧- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٨٠.
١٨- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل٢٧٠-٢٧١.
١٩- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٨٧.
٢٠- صافـی هیرانـی، دیوانـی صافـی هیرانـی، ل١٩٩-٢٠٠.
٢١- مەحوی، دیوانی مەحوی، ل٢٣٣.